

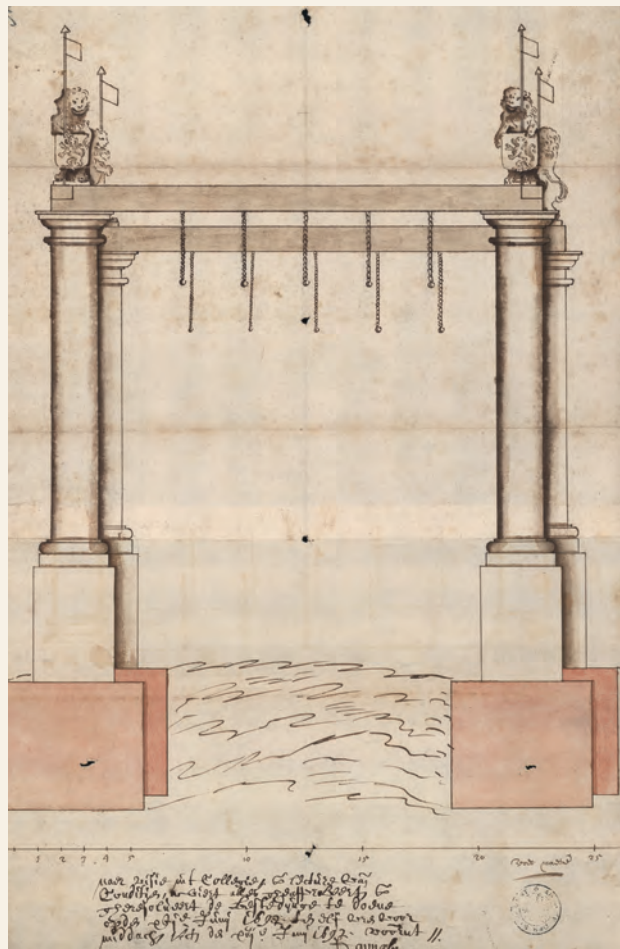
De Raad van Vlaanderen (1386-1795), vorstelijke instelling in het hart van Gent

Hoewel de oorsprong van de Raad van Vlaanderen in Rijsel ligt, wordt deze instelling hoofdzakelijk geassocieerd met Gent. Dat is niet onlogisch, want de Raad was ruim 360 jaar in de Arteveldestad aanwezig. Zoals ieder 'huwelijk' werd de verhouding tussen beide overheden gekenmerkt door heel wat strubbelingen. Met name in de 15de-16de eeuw botste het vrijgevochten Gent nog geregeld met de vorstelijke instelling die de Raad eigenlijk was. Tijdens de 15de eeuw week de justitieraad bij momenten uit naar Kortrijk, Dendermonde, Ieper en Brugge. Vooraleer de keuze van de vorst in 1407 voor het eerst op Gent viel, had de Raad eerder al in Rijsel en Oudenaarde gezeteld. Pas vanaf 1498 kreeg Gent definitief de voorkeur.

Het archief van de Raad van Vlaanderen, bewaard in het Rijksarchief te Gent, werd in de jaren 1960 en 1970 geïnventariseerd door Jan Buntinx. Dit resulteerde in negen boekdelen met daarin 34.000 beschrijvingen. Die zijn sinds dit jaar alle online toegankelijk via www.arch.be. Het Rijksarchief publiceerde tegelijk een *Gids voor de gebruiker* van dit bijzonder (omvang)rijke archief. Een goede gelegenheid om zowel de instelling als het archief beter te leren kennen én om op zoek te gaan naar archief van, of met betrekking tot, de Raad van Vlaanderen in de collectie van het Stadsarchief.

GERECHTSHOF, BESTUURSORGaan ÉN WAAKHOND

Conseil de Flandre, Conseil ordonné en Flandre, Camere van den Rade, Chambre du Conseil – in bronnen en literatuur is de Vlaamse justitieraad onder verschillende benamingen terug te vinden. De context waarin over de Raad wordt gesproken, is vaak hoofdzakelijk juridisch. De instelling is nu eenmaal het meest bekend omwille van haar gerechtelijke taken. Wat rechtspraak in conflicten betreft, behandelde men er zowel burgerlijke als strafrechtelijke zaken. In eerste aanleg kwamen hoofdzakelijk uitzonderingsgevallen voor, die in Vlaanderen enkel door de Raad mochten worden behandeld. Het

Ontwerp van de galg gebouwd buiten de Muidepoort in 1692 (OA_533_45). Deze galg werd gebruikt door de schepenen van de Keure en door de Raad van Vlaanderen

gaat onder meer om majesteitsschennis en valsmunterij, maar bijvoorbeeld ook om conflicten waarin vorstelijke ambtenaren – waaronder eigen personeel – waren verwickeld. Kwesties waarin minstens één overheid betrokken was, waren eveneens voer voor de Vlaamse justitieraad. Veruit de belangrijkste bestaansredenen van de Raad van Vlaanderen was echter zijn status als beroeps-

hof voor burgerlijke zaken. Daarnaast was hij ook bevoegd voor vrijwillige rechtspraak, waarbij partijen allerlei overeenkomsten lieten registreren. De uitvoering van deze zogenoemde wettelijke passeringen kon doorheen het hele graafschap worden afgedwongen. Tot slot zetelde de Raad van Vlaanderen vanaf het einde van de 17de eeuw soms ook in een totaal andere hoedanigheid, namelijk als rechtbank voor maritieme zaken.

Minder bekend, maar daarom niet minder belangrijk zijn de bestuurlijke bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen. De justitieraad was het opperste openbare bestuursorgaan op gewestelijk niveau en fungeerde als doorgeefluik tussen de centrale instellingen en de lokale en regionale besturen van het graafschap Vlaanderen. De Raad vormde duidelijk ook een eigen mening en werd in de loop van zijn bestaan steeds vaker om advies gevraagd over allerlei onderwerpen. Daarnaast stond de Raad ook in voor de registratie en publicatie van vorstelijke plakaten en ordonnanties. Pas wanneer een tekst was gepubliceerd in het *consistorie* van de Raad en er afschriften aan lokale en regionale besturen waren bezorgd, was de inhoud ervan geldig in het graafschap.

Een derde takenpakket was specifiek voorbehouden aan het openbaar ministerie (of *officie-fiscaal*), het orgaan binnen de Raad dat als waakhond voor de vorstelijke belangen optrad. De fiscalen zagen toe op de naleving van ordonnanties en moesten de openbare orde in het graafschap handhaven. Ze voerden opdrachten uit die afkomstig waren van de centrale instellingen. Vaak ging het om informatiegaring via algemene circulaire of individuele vragenlijsten. Op gerechtelijk vlak konden ze zowel burgerlijke als strafrechtelijke vorderingen instellen, zichzelf partij stellen in een geschil of lokale hoven verplichten in een bepaalde zaak op te treden. Daarnaast kon het openbaar ministerie ook worden ingeschakeld om toe te zien op de correcte uitvoering van een vonnis of een besluit van de Raad.

EEN UITGESPROKEN 'GENTS' KARAKTER

Vanaf hun eerste Gentse passage in 1407 zetelden de raadsheren in het Gravensteen. Samengeteld zou de Raad er meer dan drie en een halve eeuw verblijven, tot de burcht anno 1778 werd ingeruild voor het voormalige jezuïetencomplex in de Voldersstraat. Beide locaties spreken tot de verbeelding. Waar nu horden bezoekers door de poort van het Gravensteen passeren, was dat in het ancien régime het geval met rechtzoekenden, verdachten, advocaten, procureurs en heel wat medewerkers van de Raad. Wat het voormalige jezuïetencomplex betreft, is de situatie nog sprekender: precies op de plaats waar nu juristen-in-spe hun rechtenopleiding aan de Universiteit krijgen, zetelde ooit de machtigste rechtbank van het graafschap...

Het archief van de Raad van Vlaanderen, bewaard in het Rijksarchief te Gent, strekt zich uit over ruim één kilometer legplanken. Heemkundigen, genealogen, onder-

zoekers,... heel wat leeszaalbezoekers vinden in dat archiefbestand hun gading. Ze zijn vaak op zoek naar informatie met betrekking tot een specifiek proces, een plaats of een persoon of zoeken statistische gegevens bijeen. Het archief bevat uiteraard ook informatie over de medewerkers van de Raad. Dit is niet alleen interessant voor de geschiedenis van de instelling zelf en het ambtenarenkorps. Het biedt ook een verrijking voor heel wat familiegeschiedenissen, niet in het minst van Gentse families.

Om goed te kunnen functioneren had de Raad immers heel wat medewerkers nodig. De eigenlijke raadsheren werden voorgezeten door een president en bijgestaan door een griffie, waaraan zowel griffiers, een notaris als klerken waren verbonden. De procureur-generaal en de advocaat-fiscaal vervulden de twee topfuncties binnen het openbaar ministerie. De Raad deed voorts een beroep op de ondersteunende diensten van ontvangers, deurwaarders, boden, huisbewaarders en cipiers. Ook de aanwezigheid van een groot aantal procureurs en advocaten mag niet over het hoofd worden gezien. Zij waren vaak niet exclusief aan de instelling verbonden, maar werden wel jaarlijks door de Raad beëdigd – vandaar dat ze toch tot de *suppoosten* of medewerkers werden gerekend. De procureurs – die geen juridisch diploma nodig hadden voor de uitoefening van hun beroep – bevonden zich samen met de medewerkers met uitvoerende taken onderaan de hiërarchie van de organisatie. De advocatuur was dan weer een opstap richting een griffiefunctie, terwijl een positie als raadsheer uiteraard het absolute *summum* binnen Vlaanderen was.

Onder de suppoosten van de Raad bevond zich een groot aantal Gentenaren. Recent onderzoek heeft bijvoorbeeld uitgewezen dat ruim zestig procent van de 17de- en 18de-eeuwse griffiers afkomstig was van Gent. Vanaf de tweede helft van de 16de eeuw kan worden gesproken van heuse ambtenarenfamilies, wier leden van generatie op generatie opklommen in de hiërarchie en steeds hogere functies bekleedden. Een voorbeeld is de Gentse familie Helias, die twee griffiers van de Raad leverde: Adrien Jacques (griffier van 1676 tot 1720) en zijn zoon Antoine Bernard (griffier van 1720 tot 1732). Beiden behaalden een rechtendiploma (zoals bijna alle griffiers) en hadden vóór hun griffierschap al de eed als advocaat afgelegd. In hun familie waren ze overigens niet de eersten die de juridische microbe te pakken hadden gekregen. Pierre Helias, de grootvader van Adrien Jacques, was al in het begin van de 17de eeuw advocaat van de Raad van Vlaanderen. Onder de zonen van Adrien Jacques bevond zich niet alleen de eerder genoemde griffier Antoine Bernard, maar ook Adrien Jacques jr. Die laatste werd zowel secretaris van de Gentse schepenen van de Keure als advocaat bij de Raad van Vlaanderen. Diens zoon François Bernard Helias klom nog een trapje hoger en was een kwarteeuw lang raadsheer bij de Raad van Vlaanderen.

Aanstellingsbrief van Adrien Jacques Helias fs. Adrien tot advocaat in de Raad van Vlaanderen, 1672 (OA, Familiefonds Helias d'Huddeghem, nr. 27)

BRONNEN IN HET STADSARCHIEF

Behalve in het eigen archief van de Raad van Vlaanderen in het Rijksarchief is er verspreid ook archief van of met betrekking tot de Raad in andere archieven, waaronder het Gentse Stadsarchief, te vinden. Wat de familie Helias betreft, bevat bijvoorbeeld het familiearchief Helias d'Huddeghem in het Stadsarchief heel wat informatie. Ongetwijfeld gaat dit op voor heel wat ambtenarenfamilies, denk maar aan de families Van de Vivere en Zoetaert (familiefonds Maertens de Noorthout) of de uitgebreide familie d'Hane (familiefonds d'Hane de Steenhuysse). De Zwarte Doos bewaart bovendien het archief van de *Praktizijnen van (of bij) de Raad van Vlaanderen* (Oud Archief, reeks 200/1), de toenmalige beroepsvereniging van de advocaten en de procureurs van de justitieraad, en ook die van de broederschap van Sint-Ivo, die open stond voor alle Gentse rechtspraktizijnen (reeks 200/9). Precies deze groep van juridische medewerkers is in het eigen archief van de Raad van Vlaanderen slecht gedocumenteerd.

Het Oud Archief van het Stadsarchief bevat nog meer relevante documenten (in reeksen 5, 5 bis en 5 ter) met betrekking niet alleen tot de Raad van Vlaanderen, maar ook tot twee andere grafelijke instellingen die eveneens in het Gravensteen zetelden en waarvan het kernarchief zich eveneens in het Rijksarchief bevindt, namelijk de *Wetachtige Kamer* (de hoogste leenrechtelijke rechtbank) en de *Luitenant-civil van de Indaginge van Gent* (de eenmansrechtbank die vanaf 1541 juridische geschillen tussen inwoners van Gent en die van het platteland beslechtte). Rekeningen van de ontvanger van de exploten van de Raad van Vlaanderen (1615-1683) zijn bewaard samen met andere documenten van financieel beheer, bestemd voor de Rekenkamers (reeks 4). De heterogene verzameling *Repertoria van juridische en administratieve bescheiden* (reeks 95 bis) bevat onder andere een deel met sententies van de Raad uit de 17de eeuw, een hand-

schrift van een hofjurist uit dezelfde periode en een verzameling van plak-katen en vorstelijke ordonnanties van de 14de tot de 17de eeuw.

De reeksen (bij het stadsbestuur) ingekomen brieven van de Raad van Vlaanderen (reeksen 1 en 1/1) en de vorstelijke plakATEN (reeks 1 bis) die via de Raad naar het stadsbestuur werden gezonden, behoren dan weer tot het kern-archief van de Gentse schepensbank van de Keure. Dat geldt ook voor de minuten van de brieven van het Gentse stadsbestuur gericht aan de Raad van Vlaanderen, die opgenomen zijn in de uitgaande briefwisseling en brievenboeken (reeksen 3 en 3 bis). Wat de processen van de Stad Gent voor de Raad van Vlaanderen betreft, zijn er zowel inventarissen (reeks 97), rapporten (reeks 113 bis) als notities van processtukken (reeks 248) uit de 17de en 18de eeuw bewaard, naast honderden bundels uit de periode 1456-1793 (reeksen 347, 348, 349 en 350).

Ten slotte valt er in het Oud Archief ook heel wat informatie te rapen over de twee opeenvolgende locaties van de Raad van Vlaanderen in Gent. Zo is er een dossier over de verkoop van het Gravensteen na de verhuizing van de justitieraad (reeks 92 quater) én zijn er bescheiden over de Gentse jezuiten en hun (voormalige) gebouwen (reeksen II, 176 ter en 535, nr. 108). Kortom, wie de geschiedenis van de Raad van Vlaanderen wil bestuderen, kan niet om haar band met de stad heen, en vice versa.

Jan Buntinx, *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen*, Brussel, 1964-1979, 9 delen.

Joke Verfaillie, *Het archief van de Raad van Vlaanderen: gids voor de gebruiker*, Brussel, 2014.

Joke Verfaillie
Rijksarchief te Gent

Gent in het archief van de activistische Raad van Vlaanderen

De Duitse invasie van 1914 is ondertussen al uitgebreid herdacht en daarbij is er heel wat nieuws boven water gekomen. Dat kwam vaak uit onverwachte hoeken. Maar ook in de zogenaamde ‘gevestigde’ archiefinstellingen heeft men – na tientallen jaren verwaarlozing – zijn best gedaan. In het bijzonder dynamische Algemeen Rijksarchief in Brussel werd het complexe en volkomen in de war geraakte archief van de zogenaamde Raad van Vlaanderen grondig geïnventariseerd. De inventaris is een corpulent monster geworden en is te vinden onder nummer I 530.

Die zogenaamde *Raad van Vlaanderen* was een poging van Duitsgezinde flaminganten om een voorafspiegeling van een Vlaams parlement te vormen. Daarrond kreeg een hele administratie vorm. Die Raad zetelde in Brussel. En dan blijft de vraag: “Wat heeft dat archief te bieden inzake Gent?”

ECHT WEL VEEL!

Gent was de plaats waar de toenadering van de bezetter tot de Vlaamsgezinden, de *Flamenpolitik*, voor het eerst en openlijk tot uiting kwam. De bezetter besliste immers de Gentse Rijksuniversiteit te heropenen als een vernederlandste instelling. Dat was vooral een propagandistische zet. Sommige Gentenaars dachten dat de toekomst hen toebehoorde als ze meededen. Ze hadden echter een probleem. Gent lag immers in het *Etappe*-gebied. De

verbindingen met de rest van het land verliepen dus bijzonder moeizaam. Maar er was geld te verdelen. Nogal wat mensen voelden zich geroepen, dat spreekt vanzelf.

Uiteraard bulkt het archiefbestand van de Raad van Vlaanderen van de informatie over flamingantische agitatie tijdens de twee laatste bezettingsjaren, maar er is heel wat meer. De informanten die Brussel van gegevens voorzagen, hadden oog voor allerlei aspecten van het leven en voor alles wat de machtspositie van de activisten kon bedreigen of net kansen geven. Hoe meer inlichtingen, hoe liever. Wat dat betreft hadden de activistische leiders in Brussel dezelfde houding als de STASI in de latere DDR. Naast propaganda, werd ook het ‘stille’ inlichtingenwerk erg gewaardeerd.

We vinden verslagen en briefwisseling, overzichten van de verspreide publicaties en pamfletten, lijsten van inwoners die pro-activist, anti-activist of onverschillig werden geacht. De binnenstromende documenten werden in dossiers gestopt die werden geklasseerd volgens hun geografisch bereik. Voor naamlijsten, overzichten van volksvergaderingen en verslagen van de informanten werden telkens aparte mappen aangelegd.

Onder nummers 1204 en 1394 vinden we verslagen, briefwisseling en bewijsstukken voor meetings in het Gentse. Dit slag van papier werd verspreid in

De stoet der Aktivisten te Gent den 29 September 1918 onder geleide der bochen.
Le cortège des Activistes à Gand le 29 septembre 1918 sous la conduite des boches.

Spotprent over de stoet van de activisten op de Vrijdagmarkt in Gent, op 29 september 1918 (AG_L_5_102)

Gent, maar ook in Scheldewindeke, Vinderhoute, Lebbeke, Lovendegem, Evergem, Gentbrugge, Sint-Amandsberg, Wondelgem, Sint-Martens-Latem. Dikke pakken briefwisseling van kopman Jan Wannijn en zijn medewerkers vinden we onder nummers 2153 en 2154. Soms zijn er ook onverwachte vondsten. Het pak *Verschenen vlugschriften M. Wannijn*, (nr. 2158), bevat een verzameling van 118 pamfletten, brochures en statuten. Maar ze zijn ingepakt in een gerecupereerde vooroorlogse affiche met het *Werkhuis-reglement van het Syndicaat der Meester-Meubelmakers*. Pamfletten en brochures vinden we ook onder nummer 2159. De exemplaren werden voorzien van stempels van de *Zivilverwaltung* en van het Vierde Duitse Leger. In nummer 2160 vinden we toelatingen van de *Etappen-Inspektion der 4. Armee - Zivilverwaltung en Der Militärische Polizeichef der Stadt Gent* tot het uitoefenen van propaganda-activiteiten. Ook het dossier *Gent, Vlaamsche Werking*, (nr. 2278) heeft veel te bieden. Maar er zijn ook dossiers betreffende Drongen (nr. 1645), Gentbrugge (nr. 1674) en Mariakerke (nr. 1770).

Belangrijk is dat de ledenadministratie van een hele resem Gentse activistische organisaties in 1918 naar Brussel en daarna naar Duitsland werd overgebracht. Het gaat om documenten van Gentse organisaties zoals *Nationalistische Voorwacht*, *Vlaamsch Nationalistisch Muziekkorps*, de *Jong Nationalistische Bond*, de *Vlaamsche Voorwachten*, de *Nationalistische Vrouwenbond*. Bekijk daarvoor de nummers 2162 tot 2179. Je zult zien dat het Gentse activisme op weg was naar de installatie van een ware 'zuil' van organisaties die zich op vele terreinen bewogen.

Ook de Gentenaars die ver van huis moesten leven, trokken de aandacht. Een van de akeligste belevenissen was achter Duitse prikkeldraad of in een cel te worden opgesloten. Geen wonder dat velen probeerden om via activistische weg vrijlating of tenminste verlichting van hun lot te bekomen. Onder nummer 2523 vinden we het dossier van Jozef Paridaens en onder nummer 3213 dat van Willem Laatsman, twee Gentenaars die in Holzminden gevangen zaten. Hoe kwam je daar? Vaak door een heel banaal feit. Prosper De Meyer (nr. 3717) bijvoorbeeld werd opgesloten in Limburg-an-der-Lahn, wegens een poging tot aankoop van textiel van een Duitse soldaat. We kunnen het ons nu nog amper voorstellen.

Minstens even erg was het lot van gedeporteerde arbeiders. Dossier 2457 bevat briefwisseling met dergelijke opgeëiste dwangarbeiders. Vaak zijn dat

DE MEULENEIRE LEO

(8-6-1899)

† 7-7-1918 (Hospitaal te Gent)

Ten gevolge van tuberculosis; opgedaan gedurende wegvoering.
Par suite de tuberculose contractée pendant la déportation.
 From consumption; caught during deportation.

Publicatie Opgeëischten van Gent, België. De barbaarsche behandelingen der Duitschers (verzamelingen van bewijzen gedurende de bezetting opgemaakt), opgesteld door de Lokale Commissie tot hulp en onderstand aan opgeëischten, maart 1919 (GSA2_GG 157)

pijnlijke verhalen. Wat moeten we denken van het dossier van August Cnudde uit Baarle-Drongen (nr. 4226). Deze groentekweker probeerde al wat hij kon om zijn zoon weer naar huis te krijgen. Of van weduwe Van Leeuwen in Wondelgem (nr. 2902). Ook haar zoon zat als dwangarbeider ergens in Noord-Frankrijk.

Het archief werd op het einde van 1918 naar Duitsland gevoerd. Enkele jaren later werd het daar door anti-Vlaamse belgicisten opgekocht. Het gevolg is dat we in dit archief ook tal van naoorlogse dossiers terugvinden. Gent was de thuisbasis van de *Ligue nationale pour la Défense de l'Université de Gand et de la liberté des langues*. Een groot deel van het archief van deze vereniging treffen we hier aan. Onder nummers 5557 en 5586 tot 5588 vinden we onder meer briefwisseling, persknipsels, brochures, overdrukken en documentatie. Om de flaminganten in diskrediet te brengen, publiceerde de vereniging in 1919 bijvoorbeeld de brochure *Opgeëischten van Gent. De barbaarsche behandelingen der Duitschers* (nr. 5604).

Luc Vandeweyer
 Algemeen Rijksarchief, Brussel

Het Sint-Veerlekapittel, buur van de Raad van Vlaanderen

Het Gentse Sint-Veerlekapittel, dat in het begin van de 13de eeuw werd gesticht door de graven van Vlaanderen, was aanvankelijk gehuisvest in de kerk aan het gelijknamige plein. In 1407 kreeg het kapittel een andere vorstelijke instelling, de Raad van Vlaanderen, als buur. Net zoals dit gerechtshof dat lange tijd in het Gravensteen resideerde, zou ook het college van kanunniken niet tot het einde van zijn bestaan op deze locatie blijven.

Tijdens de Beeldenstormen van 1566, 1578 en 1579 werd de Sint-Veerlekerk geplunderd en in 1581 werd de kerk door het Calvinistische stadsbestuur verkocht en afgebroken, op de dwarsbeuk en de toren na. Na de terugkeer van de kanunniken, in 1585, werd de dwarsbeuk als kerk ingericht en in 1590 werd aan de zuidzijde een nieuw koor aangebouwd. Voor een volledige herstelling van de oude kerk had het kapittel echter onvoldoende midde-

Voorgevel van de Jezüetenkerk in de Voldersstraat, opgetrokken in 1616 en verkocht in 1797 (AG_L_123_18)

len. Dit probleem werd in 1614 opgelost door het kapittel over te brengen naar de nabijgelegen Sint-Niklaaskerk. Het boterde echter niet tussen de kapittelheren met hun privileges als nieuwkomers en de pastoor, kerkmeesters en parochianen van de Sint-Niklaasparochie als oorspronkelijke gebruikers van de kerk. Anderhalve eeuw lang stapelden de conflicten en de processen zich op.

Een uitweg voor de aanhoudende ruzies bood zich aan in 1773, toen paus Clemens XIV de jezüietenorde afschafte. Besloten werd om het kapittel uit de Sint-Niklaaskerk weg te halen en onder te brengen in de Sint-Lievenskerk in de Voldersstraat, die aan de Sociëteit van Jezus had toebehoord. Het feit dat de Raad van Vlaanderen eveneens naar het voormalige jezüietencomplex verhuisde, bood een interessante meerwaarde. Beide instellingen van grafelijke oorsprong zouden na hun 'scheiding' als burens op het Sint-Veerleplein opnieuw herenigd worden in hetzelfde bouwblok. Toch was er nog behoorlijk wat werk aan de winkel. Uit enkele brieven van de officiaal van het bisdom Gent uit 1782, kan worden afgeleid dat de kerk allesbehalve klaar was om het kapittel te ontvangen. Koorstoelen waren er niet, liturgische voorwerpen en gewaden waren er te weinig en biechtstoelen – veertien in totaal – waren er dan weer te veel. De preekstoel werd wel geschikt bevonden, maar de kerk had geen orgel en de glasramen waren grotendeels gebroken. De sacristie was weliswaar een mooie ruimte, maar voor de vergaderingen van het kapittel was ze niet geschikt. De decoratie van de altaren en het houtwerk kon beter en het toekomstige proosthuis werd omschreven als *menace ruïne*. Positief waren dan weer de mooie marmeren vloer en het feit dat de kerk voldoende ruim was om er de leden van het kapittel te kunnen begraven. Al na een jaar waren de meest noodzakelijke werken uitgevoerd en kon het kapittel verhuizen.

Het Sint-Veerlekapittel en de Raad van Vlaanderen bleven burens in de Voldersstraat tot in 1797, toen het Franse bewind tabula rasa maakte en alle instellingen van het ancien régime, zowel wereldlijke als geestelijke, afschafte.

Annelies Somers
Rijksarchief te Gent

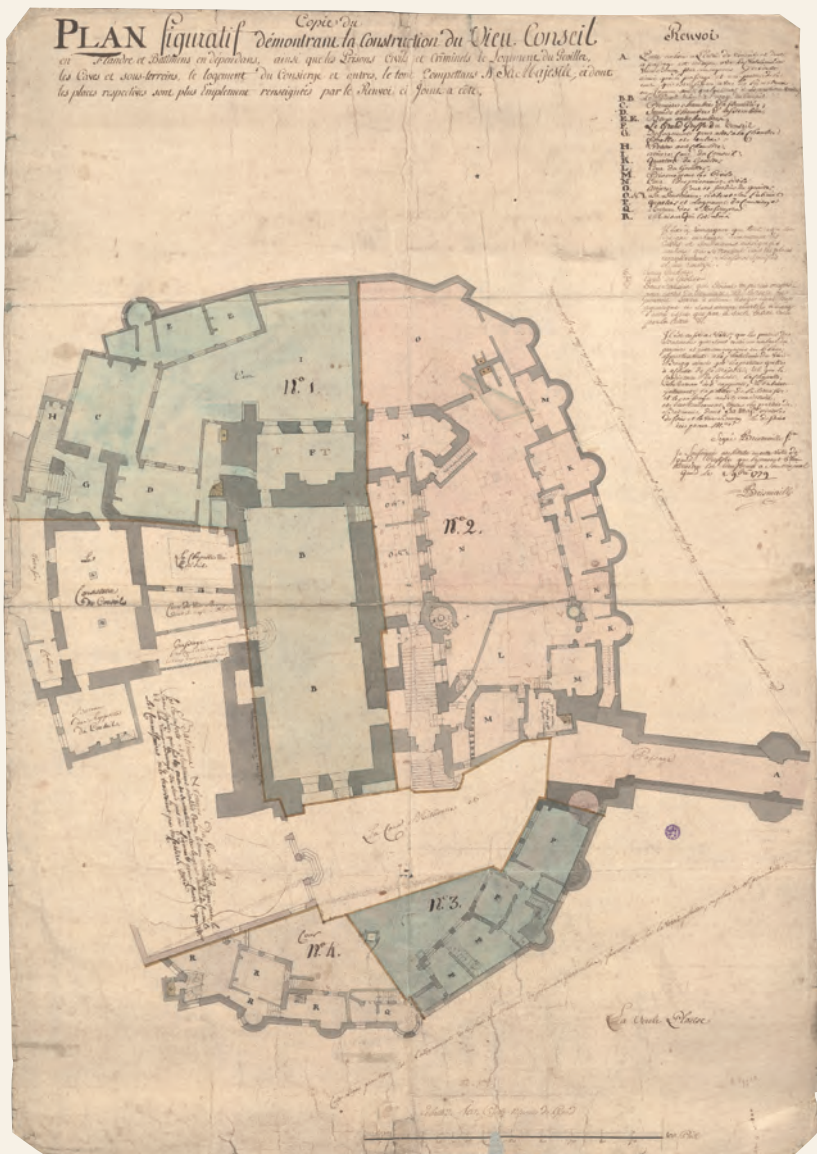
De Raad van Vlaanderen in steen

Van 1409 tot 1778 zetelde de Raad van Vlaanderen, de hoogste rechtbank van het graafschap, in het Gravensteen. De bestaande zalen, kamers en dienstgebouwen van de voormalige grafelijke residentie kregen aldus een nieuwe bestemming. Maar de gebouwen werden ook aangepast of opnieuw uitgerust. Daarnaast richtte de Raad nieuwe constructies op, onder meer in de noordelijke zone van het binnenhof.

Binnen het huidige monument is het niet meer evident om sporen van de Raad van Vlaanderen terug te vinden. Bij de restauratie van 1897-1913 werden gebouwresten die niet met Doornikse steen waren opgetrokken, gesloopt en verwijderd. Bijna alle laat- en post-middeleeuwse gebouwen van baksteen en witte kalkzandsteen kwamen onder de sloophamers. Deze handelingen pasten in de restauratievisie van die tijd: de reconstructie van een ideaal middeleeuws kasteel zonder 'jongere toevoegingen'. Dat het toeristisch drukst bezochte monument van Gent een product is van die visie en dat het gebouw er in de middeleeuwen nooit zo heeft uitgezien, wordt wel eens vergeten.

Om de vroegere situaties te reconstrueren en te vatten binnen de hele historische ontwikkeling van het Gravensteen, vanaf de 10de eeuw, worden geschreven documenten aangesproken. In zoverre de ontsloten bronnen al met zekerheid aan het Gravensteen kunnen worden gelinkt, zijn ze meestal te vaag en te fragmentarisch voor een concrete bouwkundige interpretatie.

Ook de weinig talrijke iconografische documenten vanaf de 16de eeuw helpen niet echt verder. Een bijzondere interessante plattegrond echter is die van Jean-Denis Brismaille, opgemaakt in 1779 en

Plattegrond van het Gravensteen met aanduiding van het gebruik van de ruimtes, door Jean Denis Brismaille, 1779 (AG_L_40_8)

in verschillende versies bewaard. De legende vermeldt nog een aantal functies, die met de Raad van Vlaanderen en met andere, daar gevestigde juridische instellingen te maken hadden, zoals (b) het grote salon van de Raad, (c) de eerste vergaderzaal, (d) de tweede vergaderzaal, (f) de grote griffie, (k) de lokalen van de cipier of gevangenisbeheerder, (m) de gevangenis van de (rechtbank van de) luitenant-civil,...

Marie-Christine Laleman
Stadsarcheologie en Stadsarchief

Foltertuigen en gerechtsvoorwerpen in het Gravensteen

Het Gravensteen met zijn donkere pijnkelders en gevangnissen huisvest een unieke verzameling foltertuigen en gerechtsvoorwerpen.

Als zetel van de Raad van Vlaanderen, de hoogste rechtbank van het graafschap Vlaanderen, en van het College van de Oudburg, dat de gelijknamige kasselrij rond de stad Gent bestuurde, speelde het Gravensteen van de 14de tot de 18de eeuw een vooraanstaande rol als centrum van de bestuurlijke en rechterlijke macht. Hier werden verdachten tijdelijk gevangen gehouden, folterde de beul de beschuldigten in de pijnkelders, velden de rechters hun vonnissen en vonden terechtstellingen plaats binnen de muren van het Gravensteen of vóór het poortgebouw.

Na de afschaffing van de ancien régime-instellingen op het einde van de 18de eeuw kwam een aantal dwang- en foltertuigen terecht in de collectie van de Gentse architect en verzamelaar Louis Minard. Toen deze unieke verzameling in 1883 werd geveild, kocht de Stad Gent de gerechtsvoorwerpen aan. In het begin van de 20ste eeuw werden ze naar het Gravensteen overgebracht.

Zicht op de benedenzaal van het Gravensteen. Deze ruimte fungeerde onder meer als folterplaats. (FO_SCMS_1829)

Het aldus ontstane museum werd in 1935 uitgebreid met een belangrijke verzameling dwangtuigen uit de afgeschafte Centrale Gevangenis of het Rasphuis aan de Coupure. Hieronder bevonden zich, naast een groot aantal hand-, voet- en halsboeien, enkele merkwaardige stukken afkomstig van de als gevangenis ingerichte instelling voor 'gevaarlijke' geesteszieke mannen, die vroeger gevestigd was in het Geeraard de Duivelsteen. Ten slotte werd de schenking Hannoff (een aantal werktuigen van de laatste beul van Gent) naar het museum overgebracht.

Vandaag geeft het museum een beeld van de meest pijnlijke aspecten van de strafrechtspleging tijdens het ancien régime en de evolutie ervan in het begin van de 19de eeuw.

Sophie Derom
Dienst Monumentenzorg en Architectuur

Inhoud

- 1 De Raad van Vlaanderen (1386-1795), vorstelijke instelling in het hart van Gent
- 4 Gent in het archief van de activistische Raad van Vlaanderen
- 6 Het Sint-Veerlekapittel, buur van de Raad van Vlaanderen
- 7 De Raad van Vlaanderen in steen
- 8 Foltertuigen en gerechtsvoorwerpen in het Gravensteen

Colofon

@rchieflink is de driemaandelijkse nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files (GOF), de vriendenkring van het Stadsarchief van Gent

Het abonnement is begrepen in de lidmaatschapsbijdrage van de vzw: 18 euro individuele leden, 20 euro gezin, 30 euro steunende leden en 250 euro ereleden.

Een los nummer kost 5 euro.

Rekeningnummer:

IBAN: BE31 0003 2520 7755 BIC: BPOTBEB1

Contactgegevens GOF

De Zwarte Doos, Stadsarchief
Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge
Tel. (09) 266 57 60
E-mail: stadsarchief@gent.be
Web: www.gentonfiles.be

Coördinatie en eindredactie

Guy Dupont, Pieter-Jan Lachaert,
Marie Christine Laleman, Valérie Meillander,
Piet Veldeman

Foto's en illustraties

Storm Calle

Ontwerp logo

Erika Vanderstockt

Verantwoordelijke uitgever

Piet Veldeman, Ooistraat 10, 9041 Oostakker

Vormgeving

Candace Verbeke

Druk

NV Drukkerij Verbeke, Gent

ISSN - nummer: 1376-2966